

Nyfiken på medborgarforskning?

För en tid sedan råkade jag stöta på begreppet medborgarforskning (citizen science) och det gjorde mig riktigt nyfiken. Förstod att det handlade om allmänhetens medverkan i forskning. En gång i tiden skrev jag själv en hel del om den saken. Det begrepp som då användes var deltagarorienterad eller deltagarbaserad forskning (på engelska participatory research). Minns inte att jag då råkade på begreppet medborgarforskning.

Vid mitten av 1980-talet var vi några unga forskare vid dåvarande högskolan i Karlstad som kom att intressera oss för frågan om hur man skulle kunna involvera allmänheten i forskningsprojekt. Vi hade olika bakgrund i ämnen som kulturgeografi, sociologi, pedagogik och arbetsvetenskap.

I flera av projekten genomfördes forskningen i så kallade forskningscirklar. Cirkeldeltagarna var med och samlade in data genom till exempel intervjuer. Det hände också att de deltog i bearbetning och analys. Vi publicerade rapporter, artiklar och läroboken "Deltagarorienterad forskning" som gavs ut på Studentlitteratur.

Begreppet medborgarforskning handlar om att allmänheten deltar som medforskare i projekt genom till exempel att samla in data. Men innan jag kommer in på det vill jag ge en kort introduktion till participatory research (deltagarbaserad forskning).

Förenklat handlar participatory research om att en grupp människor i det lokala samhället, på en arbetsplats, i en skola, i en organisation genomför forskningsprojekt själva men vanligtvis tillsammans med utbildade forskare.

Två dominerande grenar av deltagarbaserad forskning

Det fanns när jag började att intressera mig för deltagarbaserad forskning två dominerande grenar. Den ena var den pragmatiska och nyttoorienterade och den andra den ideologiska och politiska grenen. Den pragmatiska har ett västeuropeiskt ursprung medan den politiskt-ideologiska har sina rötter i Afrika, Sydamerika och Asien.

Participatory research handlar om att en grupp människor i det lokala samhället, på en arbetsplats, i en skola, i en organisation genomför forskningsprojekt vanligtvis tillsammans med utbildade forskare. Bildkälla: <https://www.youtube.com/watch?v=9NNRaUgkHo>

Den pragmatiska lanserades i USA efter andra världskrigets slut. Tanken med den var att forskningsprojekt som syftar till sociala förändringar i till exempel lokalsamhället måste involvera de boende redan från början. Det gäller sådant som hur undersökningen ska läggas upp och vad som är viktigt att studera. Då blir man själv mer motiverad att agera och ta ett större eget ansvar för förändringsarbete.

Den kanske mest kände företrädaren för den här grenen av deltagarbaserad forskning var den amerikanske sociologen William Foote Whyte (1914-2000). Han blev redan som ung uppmärksammad för sin banbrytande forskning om ungdomsgång som resulterade i boken *Street Corner Society* som utkom 1943. Gängen deltog i insamlandet av data och i viss utsträckning i analysen av data.

Hans ambition var att utveckla nya och mer fruktbara vägar för den tillämpade sociala forskningen. Den kanske mest kända boken är *Participatory Action Research (PAR)* från 1991. I den argumenterar han för att PAR är den bästa strategin för social forskning för vissa typer av problem och för vissa typer av situationer. PAR är en typ av tillämpad forskning som står i skarp kontrast till den så kallade professionella expertmodellen – en modell som Whyte kritiserar. Den innebär att beslutsfattare i en organisation ber en professionell forskare från ett universitet eller forskningsinstitution om hjälp för att lösa ett problem. Om den professionelle experten då spelar en alltför dominerande roll kommer de som berörs känna att de inte får ut någonting meningsfullt alls av förändringsarbetet.

Den ideologiska och politiska grenen av participatory research (PR) har sina rötter i Sydamerika, Afrika och Asien och utvecklades av folkbildare, aktivister och forskare som arbetade där fattigdom, förtryck och till och med väpnade konflikter hörde till vardagen. Det var i länder där makt och ekonomiska resurser var i händerna på ett fåtal människor.

Framväxten och utvecklingen av den grenen av deltagarbaserad forskning

har framförallt att göra med två förhållanden. För det första reagerade man starkt mot det klassiska sättet att bedriva forskning som man ansåg missgynna fattiga och förtryckta människor i tredje världen. För det andra mot den ständigt ökande exploateringen av tredje världens folk. Kunskapsklyftorna mellan rika och fattiga länder har varit ett inslag i denna exploatering. Deltagarbaserad forskning växte fram som ett av flera sätt att komma till rätta med denna obalans genom att den vänder sig till de utsatta på deras egna villkor.

Förmodligen har ingen författare inspirerat den ideologiska grenen så mycket som den brasilianske pedagogen Paolo Freires vars bok *Pedagogik för förtryckta*, som den kom att heta i Sverige, lästes och begrundades över hela världen.

För den ideologiska och politiska grenen var *participatory research* ett begrepp som inte bara handlar om forskning utan även om att omsätta forskning i praktiken genom folkbildning och konkreta handlingar.

Deltagarbaserad forskning utvärderades

Kungliga vetenskapsakademien i Kanada gjorde i början av 1990-talet en utvärdering av deltagarbaserade projekt och fann en tydlig variation i det folkliga deltagandet. I den ena änden fanns projekt där praktiker deltog på samma villkor som forskare. I den andra änden fanns projekt där endast några få praktiker deltog. De flesta deltagarbaserade projekt fanns någonstans i mitten. Vanligtvis behöll den professionelle forskaren någon form av auktoritet och kontroll över forskningsinriktningen och genomförandet.

Den kanadensiska utvärderingen drog slutsatsen att ett nära samarbete mellan forskare och lokalsamhället är till nytta av framförallt tre skäl. För det första för att utveckla och stärka en ömsesidig tillit mellan forskare och medborgare. För det andra för att underlätta den process som handlar om att verifiera data och granska forskningsresultat. För det tredje att samarbetet var viktigt när det gäller att använda forskningens resultat.

I den kanadensiska utvärderingen konstaterar man att det tycks bli allt svårare för forskare att motivera allmänheten att svara på frågor i frågeformulär och enkäter. Och framförallt gäller det människor som befinner sig i en utsatt social och ekonomisk situation.

Medborgarforskning

Jag blev som sagt intresserad av begreppet *medborgarforskning* (citizen science). Lade märke till att det fanns uppenbara likheter med deltagarbaserad forskning (*participatory research*). Men det var också en tydlig skillnad. ”Participatory research” är ett begrepp som framförallt samhällsvetare, beteendevetare och folkhälsoforskare använder medan ”citizen science” brukas av naturvetare.

The term "citizen science" can be applied to a wide variety of projects that invite non-scientists to

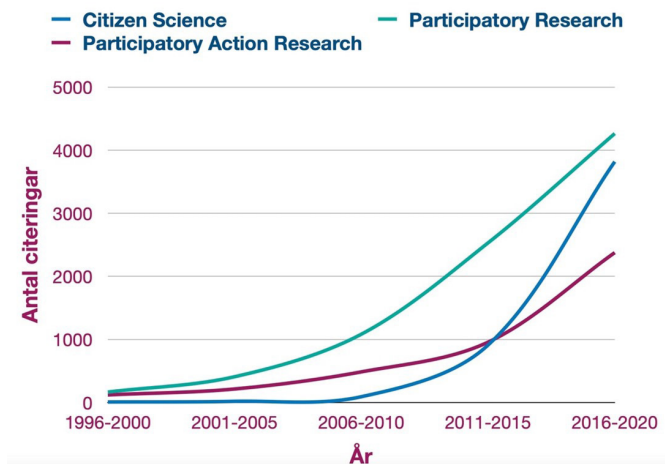
Medborgarforskning handlar om att allmänheten deltar som medforskare i projekt genom till exempel att samla in data. Bildkälla: <https://www.nationalacademies.org/news/2018/11/new-report-says-citizen-science-can-support-both-science-learning-and-research-goals>

Att använda sig av allmänheten i utforskandet är inte något nytt påfund inom naturvetenskapen. Carl von Linné fick på sin tid hjälp av allmänheten. Han hade ett nätverk av intresserade som hjälpte honom att göra observationer om lövsprickning. Och i Finland deltog i mitten av 1700-talet fågelintresserade i att observera fåglars flyttningmönster.

I Sverige finns en portal för medborgarforskning (Medborgarforskning.se). Den innehåller verktyg, råd och forum för forskare och andra som vill använda medborgarforskning. Och där kan man läsa om pågående och planerade projekt. Målsättningen är att portalen ska bli en naturlig knutpunkt och resurs för alla som är intresserade av medborgarforskning. Man planerar att ta fram riktlinjer för bedömning av datakvalitet, tekniska hjälpmedel, etik och kommunikation i medborgarforskningsprojekt.

En bland de drivande bakom medborgarforskning i Sverige är professorn i filosofi vid Göteborgs universitet Dick Kasperowski. Som begrepp är medborgarforskning förhållandevis nytt. Det uppstod, som han tar upp i en av sina skrifter, på båda sidor av Atlanten i slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet men med olika innebörd i USA och Europa. Den amerikanska betonade medborgares aktiva deltagande i forskningsprocessen och framförallt insamlandet av data medan den europeiska även lägger vikt vid allmänhetens engagemang i frågor som rör forskning.

Hittills har områden som biologi och miljöforskning varit mest aktiva när det gäller medborgarforskning, men det pågår en snabb utveckling även inom historia, litteraturvetenskap och medicin.

Förekomst av termerna “Citizen Science”, “Participatory Research” och “Participatory Action Research” i artiklar indexerade i databasen Web of Science åren 1996-2020. Sökord “topic”. (30 mars 2021).

Vid Göteborgs universitet startade nyligen en kurs i “Medborgarforskning – Teori och praktik “. Den går på kvartsfart och vänder sig till dem som vill komplettera sin utbildning med en ny metod för att forska och till dem som vill kompetensutveckla sig och använda sig av medborgarforskning i ett professionellt sammanhang.

Ökat intresse

Som framgår av figuren har intresset för deltagarbaserad forskning och medborgarforskning ökat mycket kraftigt. Totalt finns drygt 17 000 artiklar indexerade i databasen Web Of Science som har ”participatory research”, ”participatory action research” eller ”citizen science” som ämne (topic).

I vetenskapligt sammanhang uppträder de båda begreppen i allt större omfattning men då var för sig och inte tillsammans. De tycks representera olika forskningstraditioner men som vid en närmare granskning har mycket gemensamt, nämligen ett nära samarbete mellan forskare och medborgare.

Bengt Starrin
professor emeritus
bengt@starrin.nu
www.starrin.nu